

לאביי התירו דבר שמלאכתו להתר לצורך גופו בלבד, חזרו והתירו לצורך מקומו, חזרו והתירו דבר שמלאכתו לאיסור לצורך גופו אבל לא לצורך מקומו – ובידו אחת. לבסוף התירו אף בשתי ידיים. לרבא התירו כלי שמלאכתו להתר לצורך גופו ומקומו. חזרו והתירו מחמה לצל, חזרו והתירו דבר שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ומקומו אבל לא מחמה לצל – ובאדם אחד. ולבסוף התירו אף בשני בני אדם.

גם לאחר שהתירו איסור כלים, מבואר בכמה משניות שלא התירו לגמרי, ואסרו לטלטלם כאשר אפשר בלעד, כגון סידור הקנים של לחם הפנים, וכן המקלות שתולים עליהן את הפסחים (כדברי רבי אלעזר) – בשבת אין משתמשים בהם (כן באר רבה, להלן קכד).
[כמובא לעיל, לדעת רבי נחמיה אין כלי ניטל אלא לצורך תשמישו, אפילו כלי שמלאכתו להתר (ע' להלן), ולרב יהודה, כלי שמלאכתו לאיסור לא הותר אף לצורך גופו (מלבד לשימוש חשוב כנ"ל)].
ע"ע בכללות ענין גזרת כלים, בספר בית ישי יד.

דף קכד

- ר. א. כלים שמלאכתם להתר – האם מותרים בטלטול בכל אופן?
ב. דבר שמלאכתו לאיסור ואין תורת כלי עליו – האם מותר לטלטלו לצורך גופו או מקומו? מה דינה של הבקעת לענין טלטול בשבת ובי"ט?
ג. מה דינן של מכבדות (= מטאטאים, כלי לכבד את השלחן או הקרקע) בטלטול?
ד. שרבי כלים – מהם בטלטול?
ה. לבנים שנשתיירו מן הבנין; חתיכת חרס קטנה – מה דינם בטלטול?

א. לסתם משנתנו, כלים שמלאכתם להתר מותרים בטלטול אפילו שלא לצורך. ופירש רבה, שלא לצורך גופם אבל לצורך מקומם. ולרבא מותר אפילו שלא לצורך שימוש כלל, כגון לטלטלם מחמה לצל או להצילם מגנבים. [ומסופר שרב מרי בר רחל סבר כרבה, ומפני כן הורה לו רבא: לכולי עלמא מותר לטלטל מחמה לצל, ולך אסור]. וכן אמר רב, והסיקו שכן אמר רבי אלעזר.
רבי נחמיה אומר: אין ניטלים אלא לצורך תשמישם. לרבה, לא התיר רבי נחמיה אלא לצורך גופם. ולרבא, אף לצורך מקומם התיר אך לא מחמה לצל. ואף לא לתשמיש אחר שאין הכלי מיוחד לו, וכגון להסיק כלים ביום טוב – אסור לדעת רבי נחמיה.

א. רש"י כתב (עפ"י להלן קמו) שלא התיר רבי נחמיה טלטול כלי שמלאכתו להתר אלא לתשמיש המיוחד לו, ורבא סובר שגם 'לצורך מקומו' בכלל זה (וכך נקט הרשב"א, כאן ולהלן קנד:).
והרי"ד כתב שרבי נחמיה דמתניתין מתיר לכל צורך, לא רק לצורך השימוש המיוחד לכלי זה, דלא כתנא דברייתא (ולהלן קמו). העמיד רב אושעיא המשנה שם כר' נחמיה ומשמע שם שאין מותר אלא לתשמיש המיוחד לו).

ורבנו תם (בספר הישר תשסו) כתב שרבי נחמיה לא בא למעט (לרבא) אלא לטלטל מחמה לצל או להשליכו לאור וכד', אבל אין לאו דוקא לתשמיש המיוחד לו (ולדבריו טלטול סייף לשבור חבית אינו נחשב תשמיש כלי, כמבואר להלן קמו. וצ"ע).

ב. מודה רבי נחמיה שאם נטל סייף או קורדום לחיתוך גרוגרות [שימוש המיוחד לו], מותר לשבור בו גם את החבית אעפ"י שאינו שימוש המיוחד לו (עפ"י גמרא קמו).

ג. להלכה כלים שמלאכתם להתר מותר לטלטלם כדי למנוע את קלקולם וכדו'. וכן מותר אם נהנה מעצם הטלטול וההתעסקות בכלי, גם ללא שימוש ממש (עפ"י ערוך השלחן שח, טו). אבל אסור לטלטלם ללא שום צורך (או"ח שח, ד). ויש מי שלימד זכות על מנהג רוב העולם שאינם נזהרים בדבר (עפ"י אבני נזר או"ח תג). וכלים שתשמישם תדיר כגון סכינים כוסות וקערות, מותר לטלטלם ללא שום צורך שהרי גזרת כלים לא היתה עליהם כלל מעיקרא (עפ"י שמירת שבת כהלתה כ, פ). ויש מחמירים אף באלו (ע' במשנ"ב שח סקכ"ג. וראה בהרחבה הדעות השונות, בספר שלמי יהודה ו, א).

ד. כנזכר למעלה, כלים שמלאכתם לאיסור ולהתר – דינם ככלים שמלאכתם להתר. אבל אם בדרך כלל שימושם לאיסור – נחשבים 'מלאכתם לאיסור' (עפ"י משנ"ב שח סק"כ).

ב. דבר שמלאכתו לאיסור ואין תורת כלי עליו, אסור בטלטול אפילו לצורך גופו ומקומו. כגון בקעת המיועדת להסקה – אין סומכים בה את הדלת. ואף ביום טוב שנינו שאין סומכים בה את הקדרה או את הדלת, הגם שבידו"ט מלאכתו להתר, להסקה – גזרו יו"ט אטו שבת. ואולם אמר רב פפא שדין זה תלוי במחלוקת תנאים ולבית הלל לא גזרו טלטול ביו"ט כבשבת.

כתבו רוב הראשונים שהעיקר כסוגיא במסכת ביצה (לג). שמשנת 'אין סומכין בבקעת' הולכת אף לפי בית הלל משום שלא ניתנו עצים אלא להסקה.

ג. מכבודות העשויות ממיני בגדים (המיועדות לניקוי שולחן), הריהן כלי שמלאכתן להתר ודינן כנ"ל. מכבודות של תמרה, אמר רבי חייא בר אשי אמר רב: אסור לטלטלן בשבת. ופרשו דבריו בטלטול מחמה לצל שהואיל והוא כלי שמלאכתו לאיסור, משום שאסור לכבד בו את הקרקע מחשש השוואת גומות, לכך אינו מותר בטלטול אלא לצורך גופו או מקומו. וכן אמר רבי אלעזר.

לדעת הרי"ף ספ"י, רה"ג (הובא ברשב"א צה.), בה"ג (פי"ז) ר"ח (צו:), רמב"ן ורי"ד, לא אסרו לכבד בשל תמרה אלא לרבי יהודה האוסר דבר שאינו מתכוין, אבל לרבי שמעון מותר כי אין זה 'פסיק רישיה' שישווה גומות. ואם כן הרי הוא כלי שמלאכתו להתר ומותר לטלטלו מחמה לצל. ואין כן דעת רש"י ותוס' ורא"ש (לעיל צה ובש"ת כב, טו) ורמב"ם (כא, ג) ורו"ה. וכן פסק בשו"ע (שלו, ב). ויש אוסרים לכבד אף על מרצפות (ר"י, מובא בטור שלז; סה"ת רנד. וכן פסק הרמ"א שם).

ועתה שסתם בתים מרוצפים – הטאטוא מותר [עכ"פ במקום שטאטואוהו קודם השבת], ועל כן כלי הטאטוא הנם כלים שמלאכתם להתר. ואפילו מטאטא קשה כגון העשוי מקש שנמנעים מלהשתמש בו – מותר בטלטול כיון שעתה שרוב הבתים מרוצפים אין למחות ביד המקלים להשתמש בו (ע' באה"ל שם), וכל דבר שאיסורו אינו אלא מחמת חומרא – אינו מוקצה (עפ"י הגרשו"א, מובא בשש"כ פכ"ג הערה ג). ויש מקלים לטאטא בו אף לכתחילה. (כן כתב הברכ"י שלו, א שלא חש לזה אדם. וכן פסק בשו"ת אור לציון (ח"ב מז, לא) שמותר לטאטא בו שטיח).

ד. שברי כלים ניטלים אם הם עושים מעין מלאכה, כגון שברי עריבה – לכסות בהם פי החבית. רבי יהודה אומר: בלבד שיהו עושים מעין מלאכה; שברי עריבה – לצוק לתוכם מקפה. וכן קרומיות של מחצלת (= חתיכות וקליפות של מחצלת) – ראויות לכיסוי טינופת, כשם שהמחצלת ראויה לכיסוי עפר וכדו' (קכה.).

שברי חבית ומגופה מותר לטלטלם שהרי ראויים לכיסוי כלי [אבל אסור לספות מהם שבר (= לחתכתם וליישרם) כדי להשתמש בהם (משום מלאכת 'מכה בפטיש'. רש"י)].

א. בה"ג בשם רב צמח גאון פסק כרבי יהודה, והרי"ף פסק כתנא קמא שהוא רבי מאיר. ואעפ"י שבעלמא הלכה כר"י כנגד ר"מ, כאן שונה לפי ששנה תנא דמתניתין כרבי מאיר בסתם. וכ"כ הרי"ד והרשב"א והריטב"א, וכן נקטו התוס' (קכה.), שהרי גם האמוראים נקטו כן לענין חרס ישנה.

ב. יש סוברים שבקרומיות של מחצלת אפילו לרבי מאיר צריך שיהיו ראויים למלאכתן הראשונה, מאחר ואין אדם מצניען אלא זורקן לאשפה (עפ"י רשב"א קכה. ועריטב"א שם). ויש שאין מחלקים בדבר (עפ"י תוס' שם).

ג. לגרסת הרי"ד ולפירושו (וכן פסק הרי"א¹⁰) לא התירו אלא שברי כלים אבל לא שברי כיסוי הכלים כגון שברי מגופת חבית.

אמר רב יהודה אמר שמואל (כן מסקנת הסוגיא): לא שנו אלא בכלים שנשברו בשבת, שאסר רבי יהודה את השברים משום 'נולד' אם אינם ראויים למעין מלאכתם, אבל נשברו מערב שבת דברי הכל מותרים הואיל והוכנו למלאכה מבעוד יום.

ומבואר בגמרא ששברי כלים מותר להסיק בהם ביו"ט לרבי שמעון דלית ליה 'מוקצה' ולא 'נולד'.

א. להלכה, כל שיש בשברים שימוש כלשהו, מותר לטלטלם (או"ח שח, ע"ש בבא"ל. אבל אם אינם ראויים לשימוש כלל, אסורים אפילו לפי מה דקיי"ל כר"ש, שהריהם כעצים ואבנים שאף לר"ש אסורים). וכתבו פוסקים: אין התר לשברי כלים אלא אם לעתים משתמשים בהם כמו שהם, ולא בשברים כאלו שרגילים להשליכם לאשפה. (ברשב"א קכה.) משמע שאם נשברו בשבת וראויים לשימוש מעין מלאכתם הראשונה, אף אם רגילים לזרוקם לאשפה – מותרים).

ב. שברי כלים שאפשר להחזירם לכלי ולתקנו בנקל והעדרם מפריע לשימוש הכלי – אסור לטלטלם, שמא יבוא לתקן ולהחזירם אל הכלי (עפ"י גמרא להלן קלה: ופוסקים).

שברי חבית וכד' שזרקם מבעוד יום (רב פפא) לאשפה – אסורים בטלטול, שגילה בדעתו שאינם 'כלי'. אבל זריקה בשבת אינה אסרת.

א. זריקת בגד שלם מבעוד יום אינה מועלת, ומותר לטלטלו (עפ"י תוס' וריטב"א).

וכשם שאין הזריקה מועלת לענין איסור טלטול, כמו כן לענין טומאה אין הזריקה מבטלת מתורת 'בגד' (עפ"י משנה אחרונה כלים כב, יא. ועחזו"א כלים לב, טו).

ב. שיירי מחצלות וכד' שזרקם מבעוד יום – אסור לטלטלם (שו"ע שח, יב). זרקם בשבת – משמע שמותר (רעק"א שם יא. וכתב שברשב"א איתא לאסור. וצ"ע).

ה. אמר רב נחמן: לבנים שנשתיירו מן הבנין (שהושלם) – מותר לטלטלן מפני שראויות להסבה. סדרן זו על זו – ודאי הקצן לצורך בנין אחר ואסורות.

צריך עיון בזמן הזה שסתם לבנים שנשתיירו מן הבנין והן מונחות בחוץ אינן עומדות לסעוד עליהן (עפ"י שבת הלוי ח"ה מ, ג).

ע"ע ביצה לא.

אמר רב נחמן אמר שמואל: חרס קטנה מותר לטלטל בחצר מפני שראויה לכסות בה כלים המצויים שם [וכתנא קמא שאין צריך שישמשו מעין מלאכתם הראשונה. תוס'], אבל לא בכרמלית (אפילו תוך ד' אמות)

– שהרי אין כלים מצויים שם). ורב נחמן עצמו אמר: אפילו בכרמלית אבל לא ברשות הרבים. ורבא מתיר אף ברה"ר – הואיל ובחצר כלי הוא, לא פקע ממנו שם 'כלי' בכל מקום. וכן עשה מעשה בעצמו, שקינח שמשו טיט שבבגדו בחתיכת חרס שמצא ברשות הרבים.

דף קכה

- ר.א. א. מה דינם של תנור ושבריו לענין טלטול בשבת?
 ב. תנור שאינו מחובר לקרקע בטיט – האם מקבל טומאה?
 ג. מה דינם של שאריות טלית לענין טלטול בשבת?
 א. התנור, הריהו כשאר כלים שמלאכתם לאיסור.

א. תנור שהוא תלוש מן הקרקע לפי השיטות ובאופנים שאינו מקבל טומאה, כדלהלן – משמע מקושיית רב אשי שאין לו תורת 'כלי' ואסור לטלטלו אף לצורך גופו ומקומו. אך כתב הרמב"ן שלפי האמת הוא 'כלי' לענין שבת אלא שרב אשי הקשה רק לדבריו של רבא.
 ב. תנורי אפייה שלנו, מסתבר שהם כלים שמלאכתם לאיסור, ואינם 'מוקצה' שהרי יש בהם שימוש באיחסון בתוכם כשאינם חמים. ומותר לפתוח דלתותיהם בשבת, להוציא או להכניס דברי מאכל וכדו' (ע' שמירת שבת כהלכתה כ, עו; שלמי יהודה ב, כג, ובתשובות הגרב"י זילבר שבסוף הספר, סי' מ). ולדעת הגרב"צ אבא שאול זצ"ל (אור לציון ח"ב כו, א), תנור אפייה שלנו דינו ככלי שמלאכתו לאיסור ולהתר.

שברי תנור ישן; לדברי רבי מאיר הרי הם ככל הכלים הניטלים בחצר (או אף בכרמלית או ברה"ר, כדעות האמוראים לעיל. תוס' מפני שיש בהם שימוש מעין מלאכה (כגון לכסות בהם פי חבית). לדברי רבי יהודה אינם ניטלים מפני שאינם עושים מעין מלאכתם הראשונה (כן פירש אב"י). ולפי פירוש רב אשי, אפילו ראויים לאפות עליהם כרעפים – אין זו כמלאכתם הראשונה, שהתנור היסקו מבפנים והפת מודבקת מעומד, שלא כאפייה ברעף.
 העיד רבי יוסי משום רבי אליעזר בן יעקב על שברי תנור ישן שניטלים בשבת.
 א. שברי תנור חדש אינם ראויים לכלום, ואסור לטלטלם (תוס').
 ב. יש אומרים ששברי תנור מחובר אסורים בטלטול, ורק תנור תלוש הואיל והוא עצמו ניטל לצורך, גם שבריו ניטלים (רי"א").

כיסוי התנור – ראה להלן קכו.

ב. סתם 'תנור' היה עשוי כקדירה שאין לה תחתית, מחובר לקרקע בשכבת טיט עבה. האש מוסקת בתוכו על קרקע עולם.
 תנור שאינו מחובר לקרקע אלא ניתן על פי הבור או על פי הדות, ונתן שם אבן (בין דפנותיו לדפנות הבור, לדחקו שלא יפול); רבי יהודה אומר: אם מסיק מלמטה (בתחתית הבור) והוא נסוק מלמעלה – טמא. ואם לאו (שתחתית הבור מרוחקת, או שדופני הבור מרוחקים ואינם משמרים את החום) – טהור (תנור וכירים יתץ – משמע מחובר לקרקע, אבל תלוש אינו מחוסר 'נתיצה' אלא 'שבירה'). וחכמים אומרים: הואיל והוסק מכל מקום טמא (טמאים הם וטמאים יהיו לכם – לרבות).